

ВИКЛАДАННЯ ГУМАНІТАРНО-ПРИРОДНИЧИХ ТА СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН НЕРІДНОЮ МОВОЮ

Специфіка викладання фахових дисциплін іноземним здобувачам освіти

Баличева Л. В., Добрунова Л. Е.

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

e-mail: Larysa.Balycheva@hneu.net; Liudmila.Dobrunova@hneu.edu.ua

У 2019–2020 навчальному році за статистичними даними Українського державного центру міжнародної освіти Міністерства освіти і науки України навчалося понад 80470 іноземних студентів із 158 країн світу. За даними цього державного центру найбільшу кількість студентів, що приїхали отримати освіти в українських ЗВО складають індійці (близько 23 %) та марокканці (близько 10 %).

Урахування психофізіологічних, національно-релігійних та етнічних особливостей іноземних студентів є надзвичайно важливим фактором ефективності навчального процесу. Правильний вибір психологічних підходів та педагогічних засобів сприятиме підвищенню рівня теоретичних знань та практичних навичок та швидкій адаптації іноземців до нового соціокультурного середовища. Психологи стверджують, що, за умов успішної адаптації, студент починає ефективно навчатись вже за кілька місяців, а у випадку спонтанної – лише протягом року.

Важливим питанням успішного навчання є правильна організація навчального процесу для іноземних студентів. Потрапляючи в освітнє середовище України, вони часто знаходять більшу ступінь свободи, ніж на батьківщині. Це призводить до згасання зацікавленості цих слухачів до навчання, позначається на успішності. Починаючи розмову стосовно організації навчального процесу необхідно визнати, що не завжди викладач може вплинути на ті чи інші складові навчального процесу [4; 32]. Наприклад,

формування груп, розклад. Але в нашій компетенції змінити навчальні програми.

Досвід показує, що перші два курси іноземні студенти повинні вчитися в окремих групах. В цей період кращих результатів можна досягти на практичних (семінарських) заняттях, а ніж на лекціях, тому що, студенти пишуть набагато повільніше за українців, фактично копіюючи кожне слово. Як правило, лекційні заняття в аудиторії з іноземними студентами проходять у вигляді монологу викладача з досить слабким зворотним зв'язком.

Наступним кроком для поліпшення організації навчального процесу студентів-іноземців є створення підручників та необхідної навчально-методичної літератури, наприклад, робочих зошитів та професійно орієнтованих та загальнонаукових словників. Лекційні матеріали та сучасний підручник повинні мати необхідну лінгвометодичну форму текстів, посильний для сприйняття обсяг, базовий понятійний апарат. Необхідно уникати складних фразеологічних зворотів, складнопідрядних речень, тому що в аудиторії іноземних слухачів, які частково володіють українською мовою, вони втрачають сенс. Основне завдання викладача визначити основний понятійний апарат навчальної дисципліни та на його основі побудувати курс лекцій.

Викладачі гуманітарних та фахових дисциплін, працюючи над навчальною літературою, обов'язково повинні співпрацювати з філологами. При цьому, викладачі фахових дисциплін повинні вводити основні терміни та поняття мови спеціальності, натомість, викладачі української мови на базі цієї професійно орієнтованої лексики відпрацьовувати вживання граматичних та синтаксичних конструкцій, характерних для наукового стилю мовлення.

На початку семестру доцільно надати студентам лекцію у роздрукованому вигляді. Головне завдання студентів – це стежити за текстом, який озвучує викладач. Під час другої лекції, студенти зобов'язані разом з викладачем заповнити порожні місця у тексті лекції. До середини семестру студенти починають записувати частину лекції під диктовку. Ближче до кінця

семестру студенти повинні навчитися чути, розуміти та записувати теоретичний матеріал, який надається викладачем [6; 51].

Використання сучасних технічних засобів навчання (презентації) суттєво полегшують роботу викладача. При цьому викладач обов'язково повинен слідкувати за тим, щоб його лексика була мінімізована. Наприклад, зі слів-синонімів: сильний, міцний, могутній обирається тільки одне – сильний, тому що воно найбільш вживане в українській мові.

Обговорюючи види та прийоми методичної роботи, що сприяють розвиткові та формуванню необхідних лінгвістичних навичок й професійних умінь іноземних слухачів, варто зазначити, що викладачам доводиться працювати зі студентами з різним рівнем мовної підготовки. Тому викладачеві доводиться на кожне семінарське заняття готувати як мінімум два рівня завдань. Для студентів, які знають українську мову розробляються більш складні завдання. За потреби педагогу достатньо надати їм стислу консультацію. Якщо цього не зробити, то ця частина слухачів буде виконувати запропоновані для всієї групи завдання середньої складності дуже швидко, і їм може бути нудно.

Натомість, у групах різного рівня предметної, мовної підготовки та зацікавленості, слабо мотивовані студенти починають дуже сильно відставати. Тому викладач повинен максимально заохочувати таких студентів. Нажаль, така категорія студентів не виконує домашні завдання, тому, основний матеріал варто розглядати в аудиторний час та продумати систему завдань (з ключами).

Студенти-іноземці постійно потребують обов'язкової роботи над лексикою. Такий вид роботи закріплює активну та пасивну лексику та формує потенційний словниковий запас. Потенційний словниковий запас студентів складається зі слів, про значення яких він може догадуватися з контексту, або, наприклад, інтернаціональні слова, чи слова, які мають спільний корінь. У будь-якій галузі науки є свій термінологічний апарат, розуміння якого сигналізує про предметну компетентність людини, і ми зобов'язані забезпечити

слухачів тієї термінологічної базою, яка буде потрібна для розуміння інших фахових дисциплін [3; 131]. Це спільне завдання, яке ставиться перед викладачами, що працюють з будь-якою студентською аудиторією – україномовною або іншомовною.

Кожне практичне заняття бажано починати з письмового термінологічного диктанту чи усного опитування, яке перевіряє знання студентами потрібних термінів та понять. Наприклад, можна запропонувати студентам тематичний словник у вигляді кластеру (пучка). Так з теми «Козацтво» він формується на основі термінів: козак, воїн, Січ, Запоріжжя, отаман (гетьман). Інші слова також можуть бути центром нових тематичних пучків. Наприклад, Січ-Запоріжжя-гетьман-артилерія.

Студенти-іноземці дуже люблять брати участь в інтелектуальних іграх: «Термінологічне доміно» (де викладачем складаються дві групи карток: перша – поняття, друга – визначення), «Знайди помилку» (де викладач визначає терміни пройдених тем з обов'язковою кількістю зайвих понять, що не відповідають цій тематиці), «Хто зайвий?», «Що поєднує ці слова?».

На сьогоднішній момент, використання системи MOODLE допомагає викладачеві закріпити та перевірити знання фахової термінології. Наприклад, створення термінологічного словника на кожен тему у вигляді тесту «Термін та його визначення (або малюнок)», де треба знайти відповідність між терміном та його визначенням. В налаштуваннях до цього тесту можна виставити функцію – «Дозволити необмежену кількість спроб». Крім того, для вивчення лексики існують багато додатків для смартфонів, що дозволяють створювати та імпортувати словники. Такі вправи сприяють візуалізації термінів, які вивчає іноземний студент.

Таким чином, студент зможе в будь-який час повторити основну професійну лексику.

При професійно орієнтованій підготовці велике значення має самостійна робота студентів. На платформі MOODLE можна викладати аудіо-лекції,

фільми, тести для самоконтролю. Єдиною перепорою є реєстрація на цій платформі. Навіть, якщо це робиться централізовано в межах деканату, студенти-іноземці забувають свої логін та пароль, тому викладач повинен постійно використовувати цю платформу на своїх заняттях для того, щоб студенти звикли до щоденної праці на цій платформі.

Враховуючи все вище сказане, цікавою методикою викладання фахових навчальних дисциплін – є бінарний заняття. Це заняття, яке поєднує дві дисципліни одного циклу, наприклад, гуманітарного або професійного. Такий вид інтегрованих занять дає можливість поєднати такі види навчальної діяльності як, викладення теорії (лекційний матеріал) та її практичне засвоєння (практичні заняття). Також, бінарний урок полегшує вивчення, наприклад, складних тем, або базових (обов'язкових до сприйняття студентами). Але найкраща ефективність бінарного заняття проявляється під час закріплення вивченого матеріалу.

Бінарні заняття сприяють дотриманню єдиного підходу до системи навчання, розгляду проблемних питань, спільних вимог до іноземних студентів в процесі їх навчальної діяльності.

Інтегровані уроки доречно проводити в наступних випадках: - при вивченні міжнаукових і узагальнюючих категорій, законів, принципів, що охоплюють різні аспекти людського життя та діяльності; -якщо викладачами було виявлено спільність деяких структурних компонентів навчальних дисциплін, що мають міжпредметні зв'язки;- при ліміті часу на вивчення теми та бажанні поєднати матеріал двох дисципліни одного циклу.

Ефективність бінарного заняття полягає у поєднанні зусиль двох викладачів, які мають психологічну та методичну сумісність. Це сприяє підвищенню професійного рівня навчання за рахунок педагогічної майстерності обох викладачів. Обидва педагоги спрямовують свою діяльність на покращення процесу управління пізнавальною та практичною діяльністю слухачів, враховуючи, що академічні групи студентів-іноземців традиційно достатньо

великі за своїм складом і навчаються в них студенти з різним рівнем мовної підготовки.

Застосовуючи методику бінарного навчання педагога під час заняття змінюють один одного, що посилює індивідуальний підхід до викладання навчального матеріалу. Під час таких занять викладач може більше часу приділити тим студентам, які не встигли засвоїти основний матеріал та потребують особливої уваги.

Зрозуміло, що така методика проведення занять має і свої недоліки, такі як, складність поєднання навчальних планів з різних дисциплін; обов'язковий процес додаткової підготовки та організації такого заняття (наприклад, розклад). Комуś може здатися, що такі титанічні зусилля не варті результату. Звісно, для підготовки бінарного заняття потрібно провести ретельний аналіз навчального матеріалу обох курсів, спільно спланувати хід заняття та особисту роль кожного з викладачів. Однак, це не марне витрачання часу.

Як приклад, можна запропонувати бінарне заняття з навчальних дисциплін «Соціальна та економічна історія України» та «Українська мова за професійним спрямуванням» з теми «Соціально-економічне життя на українських землях наприкінці IX – у першій половині XIV ст.» за такими етапами:

1. Визначення теми, спільних цілей та завдань заняття з урахуванням специфіки кожної навчальної дисципліни.
2. Робота над планом-сценарієм заняття, підготовка дидактичного матеріалу та визначення ступеня участі кожного з викладачів.
3. Планування бінарного заняття в розкладі занять (дві академічні години).

На цьому занятті доцільно використати різні методи та прийоми навчання: розповідь з елементами бесіди, постановка проблемного питання, робота з підручником, рольова гра. Результатом такої творчої роботи викладачів буде краще засвоєння студентами-іноземцями історичної термінології й активне її використання, поглиблення та систематизування знань

щодо економічного розвитку Київської Русі, формування первинних знань про суспільство Давньоруської держави, а, також, повторення синтаксичних ознак прикметників української мови та закріплення їх морфологічних ознак.

Злагоджена робота викладачів-предметників створить доброзичливу атмосферу та буде заохочувати студентів до плідної співпраці. А найцінніше, це – максимальний прояв креативності та індивідуальності, творчих здібностей студентів.

Отже, можна виділити ряд суттєвих переваг бінарних занять: – захоплююча і нестандартна форма проведення; – використання різних видів діяльності, що дає можливість підтримувати увагу студентів на високому рівні, сприяє розвитку логічного мислення, комунікативних здібностей, спонукає до творчої самостійної роботи; – формування ключових мовних та предметних компетенцій здобувачів.

Таким чином, специфіка викладання іноземними здобувачами вищої освіти дисциплін гуманітарного чи фахового циклу полягає у тому, що викладач, крім, всебічного знання змісту навчальної дисципліни, повинен враховувати етнічні, національні, релігійні особливості студентів; розробити комплекс методичної літератури, використовувати цікаві методики, тоді всі його зусилля будуть сприяти формуванню зацікавленості та основних професійних компетентностей студентів.

Література:

1. Білобрам С. М. Збагачення термінологічного вокабуляра студентів-медиків / С. М. Білобрам // Наукові записки. Серія «Філологічна». – Випуск № 33. – С. 252–255.
2. Богиня Л. В. Деякі аспекти соціально-культурної адаптації іноземних студентів у процесі вивчення української мови / Л. В. Богиня // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – 2008. – Вип. 3. – С. 111–116.
3. Ерёмкина Г. Г. Способы расширения потенциального терминологического словаря студентов медвуза / Г. Г. Ерёмкина // Інноваційні технології у викладанні дисциплін мовознавчого блоку в ДВНЗ медичної та фармацевтичної освіти: Збірник матеріалів семінару-наради завідувачів кафедр української, латинської та іноземних мов у ДВНЗ медичної та фармацевтичної освіти. – Івано-Франківськ, 2012. – С.130–132.
4. Кайдалова Л. Г. Адаптация иностранных студентов к обучению в ВУЗах / Л. Г. Кайдалова, Ж. В. Черкашина // Методические рекомендации для преподавателей и студентов подготовительных факультетов. – Харьков, 2014. – 48 с.

5. Ковешніков В. Г. Проблема соціальної адаптації іноземних студентів в Луганському державному медичному університеті в сучасних умовах / В. Г. Ковешніков // Особливості організації навчально-виховного процесу зі студентами-іноземцями у медичному вузі: матеріали доповідей навчально-методичної конференції. – Полтава, 2003. – С. 102–106.
6. Порох Д. О. Соціокультурна адаптація як складник адаптації іноземних студентів до навчання у вищому закладі освіти / Д. О. Порох // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – Луганськ, 2010. – №3. – С. 47–53.

**Формування комунікативних компетенцій студентів
інтернаціональних груп при вивченні дисциплін
природничо-наукової та професійної підготовки**

Волосяк М.А.

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

м. Харків, Україна

e-mail: marina_volosyuk@ukr.net

Розвиток академічної мобільності в сучасному світі зробив особливо актуальною проблему формування мультимовного полікультурного академічного середовища в університетах.

Метою навчання дисциплінам природничо-наукового блоку є формування фундаментальних знань, умінь і навичок, що забезпечують міцне й свідоме оволодіння студентами-іноземцями курсами математики, фізики, хімії, креслення тощо у системі вищої освіти. В результаті вивчення цих дисциплін студент повинен засвоїти їх обчислювальний апарат, методи доказів і обґрунтувань рішень, ідеальні поняття й абстрактні структури.

Викладачам, які проводять заняття в інтернаціональних групах, варто звертати особливу увагу на забезпечення не лише умінь і навичок студентів з відповідної дисципліни, але й на формування лексичної й термінологічної бази студентів-іноземців в україномовних (російськомовних) потоках (особливо на молодших курсах), необхідної їм при вивченні природничо-наукових, професійних та практичних блоків дисциплін і при продовженні навчання на наступних курсах. У випадку іноземних студентів проблема не тільки у формуванні предметних компетенцій, але й у необхідності розвитку їхніх лексичних навичок і вмінь, удосконалення української (російської) мови до рівня максимально наближеного до рівня носіїв мови, вивчення стійких